

IDÉ & KRITIK

Biografi.

Göran Rosenberg i närheten av sitt hem på Österlen i Skåne.
Foto: Daniel Nilsson

Varje kapitel i Göran Rosenbergs rika bok är värt en egen recension

Mellan 1914 och 1951 var Marcus Ehrenpreis Mosaiska församlingens överrabbin i Stockholm. Göran Rosenbergs biografi är så full av kunskaper att jag blir generad när jag tänker på hur lite jag känt till om rabbinen som även varit en del av mitt liv, skriver **Leif Zern**.

Göran Rosenberg
"Rabbi Marcus Ehrenpreis
obesvarade kärlek"
Albert Bonniers förlag, 505 sidor

Marcus Ehrenpreis. I regel räckte det med Ehrenpreis. Under hela min barndom hörde jag hans namn nämnas med vördnad. Närmare Moses gick inte att komma. Mellan 1914 och 1951 var han Mosaiska församlingens överrabbin i Stockholm, jag bör ha sett honom

i synagogan på Wahlremsdoffsgatan i samband med någon av de stora helgerna. Rosh Hashana eller Jom Kippur. Rabbinerna satt visserligen längst fram, liksom kantorn och församlingens ordförande. Nära Gud, som Woody Allen skämtar i en av sina filmer.

Pappa och jag satt på näst sista bänk. Det vore fel att säga att Göran Rosenbergs bok om Marcus Ehrenpreis är rik – den är överrik, så full av kunskaper och bakgrundshisto-

ria att jag blir generad när jag tänker på hur litet jag kände till om en person som, låt vara i bakgrunden, varit en del av mitt eget liv. Marcus Ehrenpreis hade kunnat viga mina föräldrar, men det var Emil Kronheim som fick den uppgiften, den lägmälda rabbinen som jag i skolåldern lärde känna som en vis religionslärare.

Den 14 september 1914 anlände Marcus Ehrenpreis med hustrun Ester och två barn till Stockholm och möttes av svarta tidningsrubriker: "Österrikarna erkänna nederlaget vid Lemberg", Redan i Wien – under den två veckor långa resan från Sofia – hade de träffat på flyktingar från Lemberg som skräckslagna kunde berätta om hur rysarna hade trängt in i staden. Samma Lemberg, nuvarande Lviv, som räskade vara Ehrenpreis födelsestad, ett av dessa många namn på

kartan som skulle byta nationalitet varje gång ett krig drog nya gränser. I dag hittar man Lviv i Ukraina.

Varför Sofia? Varför det avlägsna Stockholm? Det är den gåta som får sin förklaring i Rosenbergs biografi, i den mån det finns en förklaring som inte är en efterhandskonstruktion. Lemberg var ingen avkrök, här kunde en studiebegåvad yngling, som till en boktryckare, tidigt komma i kontakt med de dramatiska scenförändringar som den östjudiska världen utsattes för i slutet av 1800-talet. Å ena sidan den judiska upplysningen, haskala, som erbjöd en kompromiss mellan ortodoxi och assimilering. Å andra sidan pogromerna efter mordet på Alexander II. Sist men inte minst – sionismen, drömmen om ett eget land.

I dag skulle man säga att det var en sensationell värvning. Till Marcus Ehrenpreis meriter hörde att han varit Theodor Herzls högra hand vid den första sionistkongressen i Basel 1897, dock utan att tillhöra den renläriga falangen. Sionismen handlade i hans fall mer om kulturen än om nationsbyggandet, möjligen om någon-

Biografi är vid närmare eftertanke en alltför snäv beteckning på en bok som redan på första sidan inleder en dialog med huvudpersonen.

ting tredje som försåg nationen med en andlig, messiansk uppgift: "Jag vill återupprätta tron, ej tronen."

Redan 1899 hade han varit i Göteborg för att propredika när den gamla rabbinen Moritz Wolf skulle pensioneras. Ehrenpreis förlorade med fyra röster. Under sina fjorton år som överrabbin i Sofia hamnar han mitt i förkrigstumultet och får spela rollen av en statsman när den judiska frågan (judarna har alltid varit en fråga) kräver diplomatiska åtgärder. På ett foto från ett toppmöte i Rom 1913 syns han diskutera med Italiens utrikesminister. Han överlägger med Viktor Emmanuel och Georges Clemenceau. Överrabbin eller minister utan portfölj?

Nu skulle han placera våra Mälälåror på kartan. Med sin språkbeväring lär han sig svenska snabbt och knyter kontakter med ledande författare och intellektuella. Tillsammans med konsthistorikern Ragnar Josephson översätter och introducerar han den nyhebreiska lyrik som väcker förhoppningar om en kultursionistisk väckelse. Den nyvalda akademiledamoten Anders Österling recenserar i Svenska Dagbladet, imponerad och på samma gång bekymrad vid anblicken av den "hejdlösa internationalism" som det judiska inflytandet vittnar om, inte minst i Tyskland. Även Dagens Nyheters recensent, Gottfrid Johansson, har svårt att få ordning på det där med den nyhebreiska diktningens "rasgenskaper".

Sverige befrar inte Marcus Ehrenpreis från den judiska frågan. Egentligen vore varje kapitel i Göran Rosenbergs bok värt en egen recension. Ett handlar om andra världskriget och ansträngningarna att öppna de svenska gränserna för de förföljda judarna. Ett annat om den judiska gudsuppfattningen och de vantrokingar som bildar en kvardröjande teologisk underström till antisemitismen.

Biografi är vid närmare eftertanke en alltför snäv beteckning på en bok som redan på första sidan inleder en dialog med huvudpersonen: "Vi föddes in i det judiska, både du och jag." Medan Ehrenpreis blickade in i någonting han kunde drömma om, har Rosenberg den framtiden bakom sig. Den ligger sedan länge i ruiner.

Plötsligt upptäcker jag varför vi är så olika. Göran Rosenberg kämpar med sin judendom och bekänner att han "i många judiska ögon förmodligen skulle betraktas som en dålig jude". Han slarvar med regler och ritualer och helgar inte vilodagen som han borde. För mig förblir sådant ett mindre bekymmer. Min judendom tillhör vardagen. Den kräver inte allt eller intet.

I judendomen talar man inte bara om Messias, man talar även om de messianska ögonblicken, det där vi inte ber om utan får.

Leif Zern
kultur@dn.se